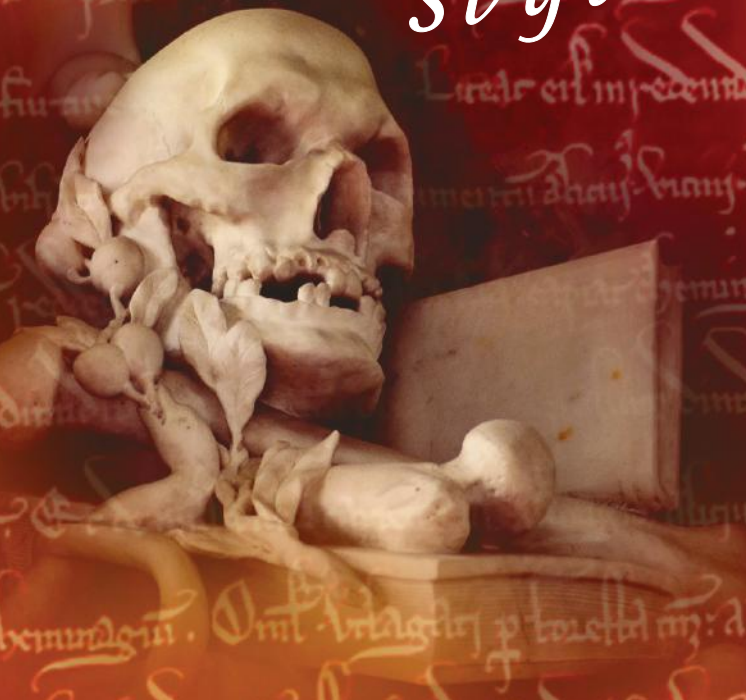
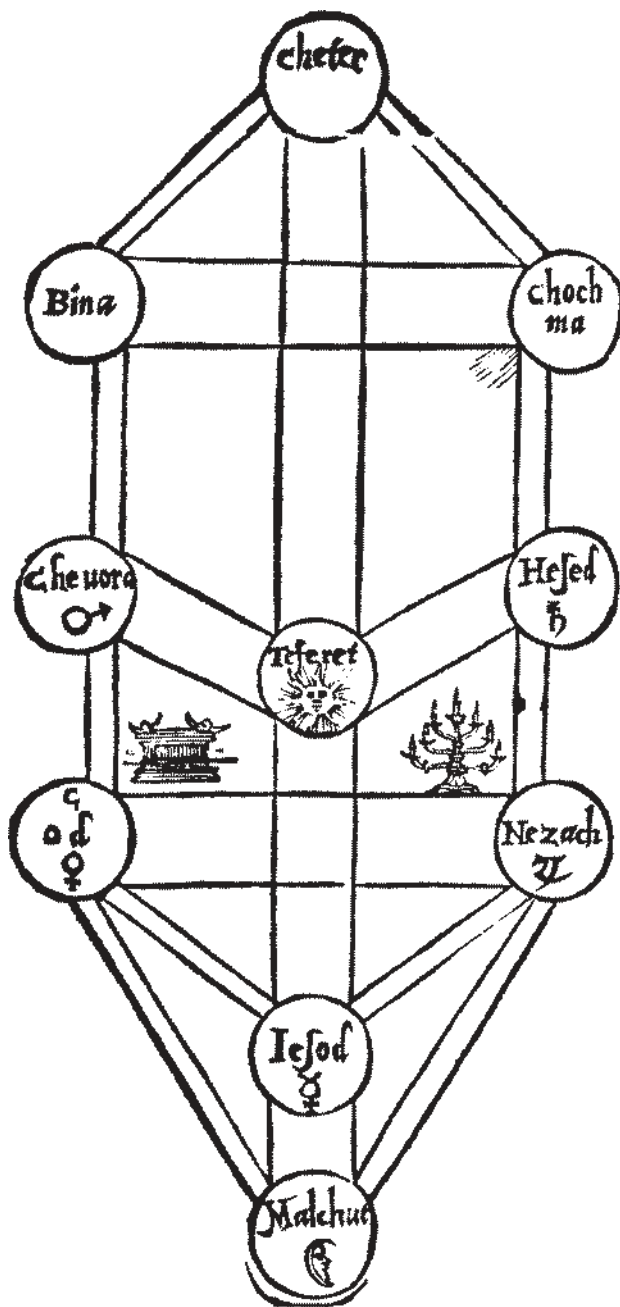

UMBERTO ECO

Fuko švytuoklė

TYTO ALBA

UMBERTO
ECO

Fuko
švytuoklė

R O M A N A S

Iš italų kalbos vertė
Inga Tuliševskaitė

VILNIUS 2016

UDK 821.131.1-31
Ec35

Umberto Eco
il pEnDolo Di foUcaUlt
Bompiani, 1993

© RcS libri S.p.a. – Milan Bompiani 1988
© Inga Tuliševskaitė, vertimas į lietuvių kalbą, 2016
© „Tyto alba“, 2016

ISBN 978-609-466-168-6

Jums, vien tik jums, doktrinos ir mokslo vaikai, rašėme šią knygą.
Skaitykite ją atidžiai, gilinkitės į daugelyje vietų išsklaidytas
reikšmes – tai, kas įslaptinta vienur, kitur atskleista, idant jūsų
išmintis visa galėtų suvokti.

(Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim,
De occulta philosophia, 3, 65)

Prietai atneša nelaimę.

(Raymond Smullyan, *5000 B. C.*, 1.3.8)

1

KETER

(ב) והנה בהיות אור הא"ס נמשך, בבחינת (ה) קו ישר תוך החלל הנ"ל, לא נמשך ונתפשט (ו) תיכף עד למטה, אמנם היה מתפשט לאט לאט, רצוני לומר, כי בתחילה התי-חיל קו האור להתפשט, ושם תיכף (ז) בתחילת התפשטותו בסוד קו, נתפשט ונמשך ונעשה, כעין (ח) גלגל אחד עגול מסביב.

Tada pamačiau Švytuoklę.

Ant ilgo, prie choro skliautų pritvirtinto lyno kabantis rutulys siūbavo plačiai, su monotoniška didybe.

Žinojau, o ir kiekvienas, pakėrėtas šio liūliuojančio lingavimo, neišvengiamai būtų supratęs, kad švytavimo periodas priklauso nuo santykio tarp lyno ilgio kvadratinės šaknies ir skaičiaus π , kuris, iracionalus žemiškajam protui, dieviškojo proto galia susieja visų įmanomų apskritimų ilgį su jų skersmeniu, o rutulio kelio nuo vieno ašigalio iki kito laikas tampa mįslingo sąmokslu tarp mažiausia su laiku susijusių dydžių pasekme: tvirtinimo taško vienybės, abstraktaus dydžio dvejbės, skaičiaus prigimties trejbės, slaptojo šaknies kvadrato, apskritimo tobulybės.

Dar žinojau, kad grindyse, tiesiai po tvirtinimo tašku, yra magnetas, kuris, veikdamas rutulio viduje esantį cilindrą, užtikrina nesiliaujantį judėjimą – išmonė, skirta įveikti medžiagų pasipriešinimui, tačiau neprieštaraujanti švytuoklės dėsniams, priešingai, padedanti jiems pasireikšti, nes beorėje aplinkoje kiekvienas materialus taškinis svoris, kabantis ant netampraus ir besvorio siūlo, nepatiriantis oro pasipriešinimo ir neturintis

* Pasklidus šviesai tiesiog į minėtosios erdvės vidų, ji neišsiskleidė iškart iki pat apačios, bet sklido laipsniškai, kitaip tariant, iš pradžių šviesos spindulys ėmė skliti ir, pradėjęs skliti į tą pusę, jis pasklido, išsitempė, virto lyg apvaliu ratu. (Hebr.) – *Visos išnašos vertėjos.*

trinties pakabinimo taške, galėtų nekintamai švytuoti visą amžinybę.

Vario rutulys blausiai švytėjo, atspindėdamas pro langus prasisiverbusius paskutinius besileidžiančios saulės spindulius. Jei, kaip kadaise, jis būtų galėjęs liesti ant choro grindų paskleistą drėgną smėlį, sulig kiekvienu svyravimu paliktų jame brėžį, kuris dėl nuolat ir kas akimirką kintančios švytavimo krypties plisėtų, leisdamas nuspėti spindulinę judesio simetriją – lyg skeleto, magiškojo penkiakampio, žvaigždės, mistinės rožės. Arba primintų beribės dykumos smėlyje nesuskaičiuojamų klajoklių karavanų pėdų išpaustą pasakojimą – lėtos, tūkstantmetės migracijos istoriją. Gal taip į savo keliones iš Mu kontinento pajudėjo atlantidai; užsispyrusiai, apsėstai klajoję nuo Tasmanijos iki Grenlandijos, nuo Ožiaragio iki Vėžio, nuo Princo Edvardo salos iki Svalbardo. Rutulys glaustai atkartojė tai, ką jie darė tarp vieno ir kito ledynmečio, o gal tebedaro ir šiandien, kartą tapę Viešpačių pasiuntiniais; gal kažkur tarp Samoa ir Naujosios Žemės rutulys, pakibęs pusiausvyroje, lietė Agartą – Pasaulio centrą. Jaučiau, kad Avalonas, šiaurėje, ir *Ayers Rock* uolos mįslę slepianti Australijos dykuma yra susieti viena plokštuma.

Tą akimirką, birželio dvidešimt trečiosios ketvirtą valandą popiet Švytuoklė, stabelėjusi švytavimo plokštumos pakraštyje, tingiai krito centro link, kad, pusiaukelėje įgavusi naujų jėgų, vėl narsiai pultų jos slaptąjį likimą lemiančių galių kvadrata.

Jei nepaisydamas laiko tėkmės būčiau likęs žiūrėti į tą paukščio galvą, strėlės smaigalį, apverstą šalną, tarp iškreipto apskritimo priešingų taškų erdvėje brėžiantį įstrižaines, būčiau tapęs iliuzijos pinklių auka, nes Švytuoklė būtų mane įtikinusi, jog svyravimo plokštuma, per trisdešimt dvi valandas apsukusi ratą, grįžta į išeities tašką nubrėžusi suplotą elipsę, besisukančią apie savąjį centrą tolygiu kampiniu greičiu, proporcingu platu-

mos sinusui. Kaip ji judėtų, jei tvirtinimo taškas būtų Saliamo-
no šventyklos kupolo centre? Gal tamplieriai bandė ir ten. Gal
tai nekeičia nei skaičiavimų, nei rezultato. Gal *Saint-Martin-
des-Champs* vienuolyno bažnyčia ir buvo tikroji Šventykla.

Šiaip ar taip, tobulas bandymas įmanomas tik Ašigalyje, vie-
nintelėje vietoje, kur tvirtinimo taškas būtų Žemės sukimosi
ašies tąsoje ir kur Švytuoklė apsuktų savo ratą per dvidešimt
keturias valandas.

Tačiau nei šis nukrypimas nuo Dėsnio, kurį Dėsnis, be kita
ko, numatė, nei pažeistas aukso saikas nemenkino šio stebuk-
lo. Žinojau, kad Žemė sukasi, o aš – su ja, o *Saint-Martin-des-
Champs* bažnyčia ir visas Paryžius – su manimi, ir visi mes su-
komės po Švytuokle, kuri iš tikrųjų niekada nekeitė savo judė-
jimo plokštumos krypties, nes ten, aukštai, virš jos tvirtinimo
vietos, idealioje begalinėje lyno tąsoje į pačias tolimiausias ga-
laktikas, buvo amžiams sustingęs Taškas.

Žemė sukosi, bet toji vieta, kur pritvirtintas lynas, buvo vie-
nintelis stovintis Visatos taškas.

Todėl ne tiek į žemę krypo mano žvilgsnis, kiek ten, aukš-
tyn, kur slypėjo visiškos rimties paslaptys. Švytuoklė man liu-
dijo, kad visuotiniame judėjime – Žemės rutulio, Saulės siste-
mos, ūkų, juodųjų skylių ir visų didžiosios kosminės emanaci-
jos vaikų, nuo pirmųjų eonų iki klampiosios materijos, – tik jis
vienas stovėjo nelyginant ramstis, varžtas, idealusis guolis, lei-
džiantis Visatai suktis aplink save. Dabar ir aš galėjau džiaug-
tis šiuo aukščiausiu potyriu, aš, kuris, nors judėjau su kiekvie-
nu ir visais kartu, tačiau galėjau žvelgti į Tą, Kuris Rimtyje, į
Uolą, Garantą, į Skaistųjų Rūką, kuris nėra kūnas, neturi at-
vaizdo, formos, svorio, kiekybės nei kokybės, nemato, negir-
di, nejaučia, nėra vienoje vietoje, laike nei erdvėje, nėra dva-
sia, protas, vaizduotė, nuomonė, skaičius, tvarka, matas, sub-
stancija nei amžinybė, nėra nei šviesa, nei tamsa, nėra klaida
ir nėra tiesa.

Nugirdau trumpą, vangų pokalbį tarp akiniuoto vaikinio ir merginos, kuri, deja, buvo be akinių.

– Tai – Fuko švytuoklė, – kalbėjo jis. – Pirmasis bandymas atliktas rūsyje 1851 metais, po to – Observatorijoje, vėliau – po Panteono kupolu su šešiasdešimt septynių metrų lynu ir dvidešimt aštuonių kilogramų rutuliu. Pagaliau, 1855 metais, apsisotą čia, sutrumpintas lynas ir palengvintas rutulys. Ji kabo iš tos skylės kryžmės viduryje.

– O ką ji daro, kabaliuoja, ir viskas?

– Ji rodo, kaip sukasi Žemė. Kadangi tvirtinimo taškas nejudą...

– O kodėl jis nejudą?

– Todėl, kad taškas... kaip čia pasakius... suprask, savo centre kiekvienas taškas, esantis pačiame viduryje tų taškų, kuriuos matai, neturi apimties, o tai, kas neturi apimties, negali judėti nei į kairę, nei į dešinę, nei aukštyn, nei žemyn. Taigi negali ir suktis. Aišku? Jei taškas neturi apimties, jis negali judėti nė pats aplink save. Jis neturi net savęs...

– Net jeigu Žemė judą?

– Žemė judą, bet taškas stovi vietoje. Taip yra, patinka tau ar nepatinka. Aišku?

– Jo reikalas.

Vargšėlė. Virš jos galvos buvo vienintelis nejudantis Visatos taškas, vienintelis prieglobstis nuo *panta rhei* prakeikimo, o ji manė, kad tai – ne jos, o Jo reikalas. Porelė nuėjo, jis – apsiskaitęs, nešinas kažkokiu vadovu, atėmusiu galimybę gėrėtis, ji – apatiška, neprieinama galybės dvelksmui, abu – neįsiminę sukrečiančios šio susitikimo – pirmo ir paskutinio – su Vienu, *En-sof*, Neapsakomu, patirties. Kaip nepulti ant kelių prieš tikrumo altorių?

Aš žiūrėjau pagarbiai ir baimingai. Tą akimirką neabejojau, kad Jakopas Belbas neklydo. Klausydamas jo kalbų apie Švytuoklę, įsiau drinimą priskirdavau tiems estetiniams svaičiojimams, tam beformiam vėžiui, kuris jo sieloje įgavo formą ir žingsnis po žingsnio, nepastebimai pavertė žaidimą tikrove. Bet jei jis neklydo dėl Švytuoklės, gal ir visa kita – Planas, Visuotinis sąmokslas – yra tiesa, o aš neapsirikau atvykęs čia vasaros saulėgrįžos išvakarėse. Jakopas Belbas nebuvo beprotis, tiesiog žaisdamas, Žaidimu jis atskleidė tiesą.

Tačiau Dieviškosios galios potyris negali ilgai tęstis, nesu maišydamas proto.

Todėl pabandžiau nukreipti žvilgsnį, akimis sekdamas linkį, kuris nuo pusračiu sustatytų kolonų kapitelių kilo spynos link išilgai skliauto nerviūrų, atkartodamas paslaptį smailiosios arkos, paremtos nebuvimu ir aukščiausia stātine apgaule, vertuosios įtikėti, kad kolonos skliauto griaučius stumia aukštyn, šie, atstumti rakto, išmeigia kolonas į žemę, o skliautas yra kartu viskas ir niekas, tuo pat metu pasekmė ir priežastis. Netrukau suprasti, jog žavėtis tik skliautu ir nepaisyti nuo skliauto pakibusios Švytuoklės tolygu susilaikyti gurkštelėti iš šaltinio, kad vėliau pasigertum iš versmės.

Saint-Martin-des-Champs bažnyčios choras egzistavo vien todėl, kad Dėsnis leido egzistuoti Švytuoklei, o šioji egzistavo todėl, kad egzistavo choras. Nepabėgsi nuo vienos begalybės, nepribėgdamas kitos, pagalvojau; nepabėgsi nuo tapataus, tikėdamasis rasti skirtinga.

Žingsnis po žingsnio traukiausi atbulas, negalėdamas atitraukti akių nuo skliauto rakto – per trumpą ten praleistą laiką gerai įsidėmėjau kelią, o didžiuliai metaliniai skliautai abiejose pusėse buvo pakankamai išpūdingi, kad, sekdamas akies krašteliu, galėčiau pagal juos orientuotis. Išilgai navos atatupstas slinkau durų link, virš mano galvos vėl pakibo tie grėsmingi priešistori-

niai paukščiai su nusišėrusiais metaliniais karkasais, tie klastingi žiogai, mįslingos jėgos valia nukarę nuo šios navos skliautų. Juos suvokiau kaip mokslines metaforas, nepalyginti reikšmingesnes ir prasmingesnes, nei to norėta siekiant didaktinių tikslų. Juros periodo vabzdžių ir roplių skrydis – ilgų migracijų alegorija, kurią Švytuoklė glaustai pasakoja Žemei, archontai, iškreiptos emanacijos: prieš mane ilgais archeopteriksų snapais leidosi Brego, Blerio, Enò aeroplanai ir Diufo sraigtasparnis.

Taip įeinama į Paryžiaus menų ir amatų muziejų, per aštuonioliktojo amžiaus kiemą patenkant į senąją vienuolyno bažnyčią, įsiterpusią į vėlesnių laikų ansamblį taip, kaip kažkada ji pati buvo įterpta į senąjį vienuolyną. Jos viduje tiesiog apstulbina sąmokslas, sulyginantis aukščiausiąjį dangiškųjų skliautų ir chtoniškąjį naftos rijikų pasaulius.

Žemai driekėsi automobilių, dviračių ir garo mašinų istorija, aukštai grėsmingai sklandė pirmieji lėktuvai. Vieni daiktai buvo sveiki, nesuire, nors apsilupinęję ir laiko pakąsti. Visi jie toje dviprasmeje perpus elektros ir dienos šviesoje atrodė tarsi su patina, lyg padengti senoviniu smuiko laku. Kitų tebuvo skeletai, važiuoklės, rankenų strampai, nebyliai grasinantys neapsakomomis kančiomis: netrunki išvysti save, prirakinant kinimų lovoje, kurios dalys gali judėti ir taršyti tavo kūną, kol prisipažinsi.

Už šių senų, kadaise judrių, o dabar sustingusių daiktų surūdijusiomis sielomis, grynų technologinio pasididžiavimo ženklų, išrikiuotų lankytojų pagarbai, prie kurių kairėje budėjo Laisvės statula – sumažintas modelis tos, kurią Bertoldis sukūrė naujam pasauliui, o dešinėje – Paskalio statula, vėrėsi choras, kur Švytuoklės siūbavimą vainikavo karščiuojančio entomologo sapnas: žnyplės, žandikauliai, čiuptuvėliai, ryklės, sparnai, letenos – kapinynas mechaninių lavonų, kurie visi galėjo pradėti veikti vienu metu: magnetai, vienfaziai transfor-

matoriai, turbinos, konverterių blokai, garo mašinos, dinamos. Tolumoje, už Švytuoklės, pasaže, matėsi asirų, chaldėjų, kartaginiečių stabai – didžiuliai Baalai su kažkada liepsnojusiais pilvais, Niurnbergo mergelės apnuogintomis dygiomis nuo vinių širdimis – likučiai to, kas kadaise buvo aeroplanų varikliai, – nuostabus Švytuoklę garbinti sustingusių šventųjų figūrų vainikas, tarytum Proto ir Šviesos vaikai būtų pasmerkti amžinai saugoti tą Tradicijos ir Išminties simbolį.

Te nuobodžiaujantys turistai, sumokėję į kasą devynis frankus, o sekmadieniais atėję nemokamai tiki, kad senieji devynioliktojo amžiaus ponai nuo tabako pageltusiomis barzdomis, purvinomis suglamžytomis apykaklėmis, juodomis peteliškėmis, uostomuoju tabaku dvokiančiomis kelnėmis, rūgščių nuėtais pirštais ir akademinio pavydo išėtais protais, tos juokingos šmėklos, vieni kitus vadindavę *cher maître*, išrikiavo tuos daiktus po šiais skliautais vedami dorybingo noro juos parodyti, siekdami patenkinti liberaliųjų ir radikaliųjų mokesčių mokėtojų lūkesčius, trokšdami pagerbti atsitiktinumo ir pažangos stebuklus. Ne, *Saint-Martin-des-Champs* sumanyta pirma kaip vienuolynas, o vėliau kaip revoliucijos muziejus, slapčiausių mokslų antologija, o tie lėktuvai, savaeigės mašinos, tie elektromagnetiniai skeletai buvo čia, kad užmegztų pokalbį, kurio formulės dar nepajėgiau apibrėžti.

Nejau turėjau patikėti katalogu, veidmainiškai skelbusiu, jog Konvento ponai šį nuostabų darbą sumanė vien tam, kad kiekvienas galėtų aplankyti visų menų ir amatų šventovę, nors visiškai akivaizdu, jog projekte kalbėta tais pačiais žodžiais, kuriais Fransis Beikonas „Naujojoje Atlantidoje“ aprašė Saliamono namus?

Ar gali būti, kad tik aš – aš, Jakopas Belbas ir Diotalevis – intuityviai atskleidėme tiesą? Gal šį vakarą į tą klausimą man

bus atsakyta – tereikia likti muziejuje po jo uždarymo ir sulaukti vidurnakčio.

Nežinojau, pro kur Jie įeis, tik įtariau, kad viena iš Paryžiaus kanalų tinklo atšakų jungia kažkurią muziejaus vietą su kuria nors miesto vieta, gal greta *Porte-St-Denis*, tačiau buvau tikras, jog išėjęs tuo keliu čia nebesugrįšiu. Todėl privalėjau pasislėpti ir likti viduje.

Pabandžiau išsivaduoti iš vietos kerų ir pažvelgti į navą šaltai, be jausmų. Nebeieškojau apreiškimo, troškau žinių. Buvau įsitikinęs, kad kitose salėse vargu ar rasiu priedangą nuo prižiūrėtojų akių (jų darbas – uždariant muziejų patikrinti visas sales, kad jose neprisiglaustų koks vagis), bet ar tam geriausia vieta nebuvo ši nava, pilna visokiausių mašinų? Gyvam prapulti bedvasėje mašinoje... Žaidimų jau žaidėme gal net per daug, kodėl nepabandžius ir šito?

Dračiau, tariau sau, pamiršk Išmintį – ieškok pagalbos Moksle.

2

Turime įvairių ir įdomių Laikrodžių, taip pat tokių, kurie sukelia Alternatyvius Judesius... Turime taip pat Jausmų Apgaulės Namus, kur sėkmingai įgyvendiname visų rūšių Apgaules, Netikrus Regėjimus, Melus ir Iliuzijas... Mano sūnau, štai tokie yra Saliamono Namų turtai.

(Francis Bacon „New Atlantis“, ed. Rawley, Londonas, 1627, p. 41–42)

Vėl galėjau valdyti jausmus ir protą. Privalėjau žaisti neprarasdamas ironijos, kaip iki šiol, nesileisti įtraukiamas. Buvau muziejuje, reikėjo elgtis ypač bukliai ir apdairiai.

Viltinai žvilgtelėjau į lėktuvus virš savęs: būčiau galėjęs susirangyti biplano kabinoje ir laukti nakties, lyg skrisčiau virš Lamanšo, iš anksto mėgaudamasis Garbės legiono ordinu. Automobilų pavadinimai padvelkė švelnia nostalgija... „Hispano-Suiza“, 1932, gražus ir jaukus. Netinka, per arti kasos, bet būčiau galėjęs apmulkinti tarnautoją, jei būčiau atėjęs vilkėdamas plačiomis, prie kelių susegtomis kelnėmis, praleisdamas pirma savęs damą grietinėlės spalvos kostiumėliu, ilga kaklajuoste ant iškilo kaklo ir trumpą berniukišką šukuoseną dengiančia skrybėlaite – „varpeliu“. „Citroën“ C6G, 1931, deja, tik dalis, puikus eksponatas mokyti, tačiau slėptuvė – menka. Apie Kunjo garo mašiną neverta nė kalbėti – didžiulė, bet visa – vienas katilas. Pažvelgiau dešinėn, kur pasieny puikavosi išrikiuoti senoviniai dviračiai įmantriais ratais, drežinos plokščiais rėmais, su monošliuže, ir prieš akis iškilo cilindruoti ponai, miinantys Bulonės mišku – pažangos riteriai.

Kitapus dviračių – prašmatnūs kėbulai, viliojančios slėptuvės. Gal ne „Panhard Dynavia“, 1945 metų laidos – pernelyg skaidrus ir ankštas dėl savo aptakių aerodinaminių formų, bet ties aukštuoju 1909 metų „Peugeot“ galima susimąstyti: tarytum kokia mansarda ar alkova. Įsirangęs vidun ir nugrimzdęs į odinių pasosčių gelmes likčiau niekieno nepastebėtas. Tačiau sunku į jį patekti, vienas iš prižiūrėtojų kaip tik įsitaisė ant suoloelio priešais, nugara į dviračius. Užlipu ant pasostės, palto kailine apykakle kiek suvaržytais judesiais, o jis, su blaudas aptempusiais auliniais ir kepuraite su snapeliu rankoje, pagarbiai atidaro dureles...

Akimirką stabtelėjau ties „Obéissante“, 1873, pirmuoju prancūzišku mechaninės traukiamosios jėgos automobiliu dvylikai keleivių. Jei „Peugeot“ galėjai vadinti butu, tai šis buvo tikri rūmai. Bet nė nesvajok patekti vidun neatkreipdamas aplinkinių dėmesio. Kaip sunku pasislėpti, kai slėptuvės – parodos paveikslai.

Vėl perėjau salę: Laisvės statula kilo aukštyn *éclairant le monde* ant beveik dvimetrisio cokolio, sumanyto kaip laivo nosis su smailiu rostru. Jame buvo lyg sarginė, iš kurios galėjai pro iliuminatorių gėrėtis Niujorko įlankos diorama. Vidurnaktį – puikiausia apžvalgos vieta, nes nematomas būtum galėjęs stebėti chorą kairėje ir navą dešinėje, už nugaros saugomas didžiulės akmeninės Gramo skulptūros, iš savotiško transepto žiūrincios į kitus koridorius, tačiau dienos šviesoje be vargo matėsi, ar viduje kas nors yra, ir doras prižiūrėtojas išėjus lankytojams, prieš užrakindamas duris, sąžinei nuraminti būtinai žvilgtelėtų vidun.

Laiko turėjau nedaug – pusę šešių muziejus bus uždarytas. Skubėjau dar sykį apsižvalgyti. Nė vienas iš mechanizmų negalėjo tapti mano prieglobsčiu: nei stovintys dešinėje didžiuliai laivų voratinkliai – kokios nors vandens gelmių prarytos „Lusitania“ relikvijos, nei milžiniškas dujinis Lenuaro variklis su įvairiaisiais dantračiais. Ne, dabar, leidžiantis sutemoms ir pro pilkėjančius langus smelkiantis vis blausesniems šviesos spinduliams, vėl pabūgau slėptis tarp šių mechaninių gyvūnų, bijodamas vėliau savo elektrinio žibintuvėlio šviesoje vėl išvysti juos, atgijusius tamsybėse, šnopusojančius sunkiu požemių al-savimu – vien oda neaptraukti kaulai ir viduriai, – girgždančius, aptiškusius dvokiančiomis tepaluotomis seilėmis. Šioje parodoje, kuri man rodėsi vis nešvankesnė – su dyzelio varpomis, turbinų makštimis, neorganinėmis gerklėmis, kažkada spjaudžiusiomis, o tą naktį gal ir vėl pradėsiančiomis spjaudytis liepsna ir garais, šnypšti, o gal suktis lyg elniaragiai, tarškėti tarsi cikados – kaip būčiau galėjęs išgyventi tarp šių skeletinių grynai abstraktus funkcionalumo išraiškų, šitų vaiduoklių, gebančių sutraiškyti, sukapti, sugadinti, suraikyti, susukti, suvažinėti, susprogdinti, suryti, suskaidyti, įtraukti, konvertuoti dažnius, transformuoti energiją, įsukti smagračius? Kaip būčiau galėjęs atsilaikyti prieš tuos Pasaulio Viešpačių sukurs-

tytus beprasmius mechanizmus, požemių šeimininkų stabus, turėjusius byloti kūrimo klaidą?

Reikia eiti iš čia, reikia eiti, tai – pamišimas, mane įtraukė žaidimas, atėmęs protą Jakopui Belbui, mane, kuris niekuo netiki...

Nežinau, ar pasilikdamas tą vakarą pasielgiau teisingai. Priešingu atveju šiandien žinočiau tik istorijos pradžią, be pabaigos. Arba nebūčiau vienas čia, ant šios kalvos, klausydamas tolimo šunų lojimo slėnyje ir svarstydamas, ar tai tikrai buvo pabaiga, ar pabaiga dar tik turi ateiti.

Nutariau nesustoti. Iš bažnyčios išėjau pro Gramo skulptūrą ir pasukau kairiuoju koridorium. Patekau į traukinių skyrių, kur spalvoti garvežių bei vagonų modeliai atrodė lyg taikūs žaisliukai iš Gausybės šalies, Madurodamo, Mažosios Italijos... Jau apsipratau su ta baimės ir pasitikėjimo, siaubo ir susižavėjimo kaita (ar tai ne ligos požymis?) ir tikinau save, kad bažnyčios vizijos taip įaudrino mane, nes atvykau suvedžiotas Jakopo Belbo raštų, kuriuos daugelio mįslingų aplinkybių dėka man pavyko iššifruoti, nors ir žinojau juos esant prasimanytą. Esu technikos muziejuje, tikinau save, gal kiek slogi, bet padori vieta, nepavojingų mirčių karalystė, juk pažįsti muziejus, Džokonda, toji dvilytė pabaisa, Medūza vien tik estetams, dar nieko neprarijo, juo labiau tavęs nepraris Vato mašina, galėjusi įbauginti vien osianiškos ar neogotiškos dvasios aristokratus, atrodanti tokia patetiškai kompromisinė, funkcionalumo ir korintiškos elegancijos įsikūnijimas; rankenėlė ir kapitelis, katilas ir kolona, ratas ir timpanas. Net iš toli Jakopas Belbas bandė įvilioti mane į haliucinacijų pinkles, prazudžiusias jį patį. Reikia elgtis kaip mokslininkui, tariau sau. Ar vulkanologas sudega nelyginant Empedoklis? Freizeris bėga mišku, medžiojamas Nemi? Nagi, tu esi Semas Speidas, ge-

rai? Tau tereikia išaiškinti nusikaltimą – toks amatas. Tavo mylimoji turi mirti dar prieš pabaigą, geriausia – nuo tavo rankos. Sudie, Emilija, buvo gera, bet esi tik beširdis robotas.

Transporto koridorius baigėsi Lavuazjė atriumu su plačiais laiptais, vedusiais į viršutinius aukštus.

Tos pasieniais išrikiuotų vitrinų eilės, tas lyg alchemijai skirtas altorius viduryje, toji civilizuotos septynioliktojo amžiaus makumbos liturgija buvo ne atsitiktinis rinkinys, o simbolinė gudrybė.

Pirmiausia – veidrodžių gausa. Jei patalpoje yra veidrodis, tikiesi pamatyti jame savo atvaizdą – tai natūralu. Čia negali pamatyti. Ieškai savęs, bandai surasti tokią vietą, kad veidrodis tau tartų „tu esi čia, ir tai esi tu“, kankinies ir kamuojies, o įgaubti ar išgaubti Lavuazjė veidrodžiai šaiposi iš tavęs: atitraukdamas matai save, dar žingsnis – ir vėl prapuoli. Šis kaptoptrikos teatras sugalvotas, kad atimtų tavo tapatybę, priverstų suabejoti savo vieta. Lyg sakytų: tu – nei Švytuoklė, nei vietoje Švytuoklės. Pradedi abejoti ne vien savim, bet ir visais daiktai tarp tavęs ir veidrodžio. Taip, fizika gali paaiškinti, kas atsitinka ir kodėl: pastačius įgaubtą veidrodį, kuris surinktų nuo daikto krintančius spindulius, čia toks daiktas – distiliacijos aparatas virš varinio katilo, – veidrodis atspindės jį taip, kad nematysi jame daikto kontūrų, bet nujausi jo apverstą šmėklišką egzistavimą kažkur ore, pusiaukelėje. Aišku, tereikia pajudėti – ir įspūdis išnyksta.

Staiga kitame veidrodyje pamačiau save, žemyn galva.

Nepakenčiama.

Ką norėjo pasakyti Lavuazjė, kokią mintį siekė įkūnyti *Conservatoire* režisieriai? Veidrodžių magiją pažįstame iš arabiškųjų viduramžių, iš Alhazeno. Ar vertėjo vargti dėl Enciklopedijos, Švietimo amžiaus ir Revoliucijos, kad galų gale įsitikintum, jog tereikia išlenkti veidrodžio paviršių – ir prasmen-

gi į tariamą pasaulį? O tas, kuris kas rytą skutantis žvelgia į tave iš plokščio veidrodžio, pasmerktas amžinai kairiarankystei – argi ne iliuzija? Ar vertėjo taip vargti įrengiant šią salę, kad tiek tepasakytum, o gal tai turėtų tave paskatinti kitokiomis akimis pažvelgti į likusią ekspoziciją – vitrinas su įrankiais, kurie apsimeta šlovinantys Švietimo amžiaus fizikos ir chemijos pradmenis?

Odinė kaukė, turėjusi saugoti veidą per kalcinavimo bandymus. Iš tiesų? Ar tikrai žvakių ponas po gaubtu užsidėdavo tą kanalizacijos žiurkės snukį, tą ateivių antveidį tam, kad apsaugotų akis? *Oh, how delicate, doctor Lavoisier.** Ar reikėjo taip kruopščiai atkurti mažąją eolipilę, tą snapelį ant rutulio, kuris įkaitintas sukasi vėdamas garais, vien tam, kad studijuotum dujų kinetinę teoriją, jei pirmąją eolipilę, kaip kalbančių statulų ir kitų Egipto žynių stebuklų priedėlių, dar gnozės laikais sukūrė Heronas?

O tas 1789 metų aparatas puvimo fermentacijai tirti – ar ne puiki aliuzija į dvokiančius Demiurgo benkartus? Dvišakiais paremtų stiklo vamzdelių eilė, nuo rutulinių iščių per burbulus ir kanalus nutįsusi tarp dviejų stiklainių, kuriais iš vieno į kitą stikliniais gyvačių žiedais teka kažkoks skystis... Puvimo procesas? *Balneum Mariae*,** gyvsidabrio sublimacija, *mysterium conjunctionis*,*** Elikyro gamyba!

O aparatas vyno fermentacijai (ir vėl) studijuoti? Stiklo lankų seka nuo *atanòr* iki *atanòr*, nuo vieno distiliacijos aparato iki kito? O tie akiniai, mažytė klepsidra, nedidelis elektroskopas, lęšiai, dantiraščio ženklą primenantis laboratorinis peiliukas, mentelė su numetimo svertu, stiklo plokštelė, puodelis su trijų centimetrų storio sienelėmis iš ugniai atsparaus molio

* Ak, daktare Lavuazjė, koks jautrumas. (*Angl.*)

** Marijos maudyklė (*lot.*) – *perk.* plakimas.

*** Susijungimo paslaptis (*lot.*).

nykštukiniam homunkului – be galo mažos iščios mažyčiams klonams, raudonmedžio dėžutės, pilnos baltų ryšulėlių nelyginant kaimo vaistininko lagaminėlis, su mineralų pavyzdžiais (taip parašyta), susuktais į paslaptینگais raštais išmarginto pergamento skiauteles, kurios iš tiesų yra Bazilido drobulės fragmentai, relikvijoriai su Hermio Trismegisto oda, ilgas ir laibas apmušėjo plaktukas, kuriuo bus išmušta greitos teismo dienos pradžia, lazda su kvintesencijomis mažajai Elfų tautai iš Avalono, neapsakomai mažas aparatas aliejų degimo analizei, lyg keturlapio lapai sujungti stikliniai rutuliai, dar kiti keturlapiai, vienas su kitu susieti aukso vamzdeliais, o su kitais – stikliniais vamzdeliais, šie sujungti su vario cilindru, o statmenai apačioje – su kitu aukso ir stiklo cilindru, su dar daugiau nukarusių vamzdelių, apendiksų, sėklidžių, liaukų, navikų, skiauterių... Ar tokia yra šiuolaikinė chemija? Ar dėl to reikėjo nukirsdinti autorių, nors nieko nesukuriama ir nieko nesunaikinama? O gal jį nužudė, norėdami priversti nutylėti tai, ką jis apsimesdamas atskleidė, lyg Niutonas, plačiai išskleidęs mums sparnus, tačiau nesiliovęs medituoti apie Kabalą ir kokybines esencijas?

Conservatoire Lavuazjė salė – tai išpažintis, užkoduotas pranešimas, visos mokyklos santrauka, šiuolaikinio proto minties puikybės išjuokimas, kitų paslapčių šnabždesys. Jakopas buvo teišus, neteišus buvo Protas.

Skubėjau – valanda artėjo. Štai metras, kilogramas, kiti matai – netikri garanto garantai. Iš Aljė sužinojau, kad piramidžių paslaptys atsiveria skaičiuojant ne metrais, o senosiomis uolektimis. Štai aritmetinės mašinos, menamas kiekybės triumfas, o iš tiesų – slėpingos skaičių kokybės pažadas, bėgančių per Europos šalis rabinų grįžimas prie Notarikono ištakų. Astronomija, laikrodžiai, robotai – vargas man, jei įklimpčiau tarp šių naujų apreiškimų. Broviausi į slaptojo pranešimo, įvilktą į racionaliojo teatro rūbą, gelmes, greičiau, greičiau, vėliau, nuo

muziejaus uždarymo iki vidurnakčio, galėsiu patyrinėti tuos daiktus, apgaulingoje saulėlydžio šviesoje atskleidusius savo tikrąjį veidą; jie – veikėjai, o ne įnagiai kitų rankose.

Pirmyn, per amatų, energijos, elektros sales – tose vitrinose negalėčiau pasislėpti. Palengva atskleisdamas arba nujausdamas tų sekų prasmę vis labiau būgštavau pritrūksiąs laiko rasti slėptuvę, kad galėčiau dalyvauti jų slaptosios išminties naktiniuose pasireiškimuose. Dabar bėgau lyg medžiojamas žmogus – vejamas laiko ir nenumaldomai slenkančių skaičių. Žemė nesulaikomai sukosi, valanda artėjo, netrukus mane jau būtų pagavę.

Pagaliau, perėjęs koridorių su elektros prietaisais, patekau į nedidelę stiklo dirbinių salę. Koks aloginis protas nusprendė, kad greta moderniausių ir brangiausių moderniosios išminties kūrinių turėtų glaustis erdvė, skirta darbams, kuriuos finikiečiai išmanė jau prieš tūkstančius metų? Toje salėje pramaišiu stovėjo kinų porcelianas ir dvilytės Laliko vazos, puodynės, keramika, fajansas, Murano stiklas, o gilumoje iš didžiulės skrynios kyšojo liūtas, prispaudęs gyvatę, natūralaus dydžio, trimatis. Regima šios skulptūros eksponavimo priežastis buvo jos žaliava – stiklo masė, tačiau simbolinė priežastis turėjo būti visai kita... Bandžiau prisiminti, kur jau mačiau šį vaizdą. Prisiminiau. Demiurgas, tas niekingas Sofijos kūriny, pirmasis archontas, *Ildabaoth*, atsakingas už pasaulį ir jo esminį trūkumą, turėjo gyvatės ir liūto kūną, o jo akys liepsnojo. Gal visa *Conservatoire* buvo to gėdingo proceso, kuriame nuo pirmojo dėsnių pilnatvės – Švytuoklės ir nuo Pleromos spindesio, nuo vieno eono iki kito Ogdoadė išsisluoksniuoja ir susilieja su kosmoso karalyste, kurioje viešpatauja Blogis. Tačiau tuomet ta gyvatė ir liūtas bylojo, kad manasis išventinimo kelias – de ja, *à rebours** – baigtas,

* Atvirkščiai (*pranc.*).

ir netrukus išvysiu pasaulį ne tokį, koks turėtų būti, o tokį, koks jis yra.

Iš tiesų, dešiniajame kampe, prieš langą, pamačiau periskopo būdelę. Įėjęs atsidūriau prieš stiklo plokštę, tarsi ekraną, kuriame lyg filmo kadrai judėjo kažkokie neryškūs miesto vaizdai. Paskui supratau, jog vaizdas krinta nuo ekrano virš mano galvos, kuriame jis buvo apverstas, o pats ekranas buvo elementaraus periskopo, padaryto iš dviejų buku kampu sudėtų dėžių ir vienos ilgesnės dėžės, sujungtos su man virš galvos ir už nugaros iš būdelės išskylančiu vamzdžiu, išsišūsiu pro viršuje buvusį langą, okuliaras. Pro jį dėl viduje buvusių lęšių, įgalinusių platų matymo kampą, ir krito išorės vaizdai. Apskaičiavęs laiptais aukštyn nueitą kelią, supratau, kad vaizdas pro periskopą turėjo būti lyg žvelgiant pro viršutinius *Saint-Martin-des-Champs* bažnyčios apsidės langus, tarsi būčiau žiūrėjęs pakibęs ant Švytuoklės – paskutinis pakuoklio regėjimas. Įdėmiau išžiūrėjau į tą blankų vaizdą: dabar jau galėjau atskirti *Vaucanson* gatvę, choro pusėje, ir *Conté* gatvę, idealiąją navos tąšą. *Conté* gatvė kairėje ribojasi su *Montgolfier* gatve, dešinėje – su *Turbigo* gatve, kur kampuose buvo du barai – „La Week End“ ir „La Rotonde“, o priešais matėsi fasadas, ant kurio sunkiai perskaičiau užrašą: „LES CREATIONS JACSAM“. Periskopas. Tai, kad jis buvo stiklo dirbinių, o ne optikos prietaisų salėje, akivaizdžiai liudijo, jog stebėti lauką buvo svarbu būtent iš šitos vietos, su tokia orientacija, nors nesupratau kodėl. Kodėl ši būdelė, tokia pozityvistinė ir verniška, atsidūrė greta simboliinio liūto ir gyvatės atvaizdo?

Šiaip ar taip, jei nepritrūksiu drąsos ir jėgų likti čia dar keliasdešimt minučių, gal prižiūrėtojas manęs nepastebės.

Man pasirodė, kad tame povandeniniame laive buvau be galo ilgai. Girdėjau vėluojančių išeiti lankytojų, paskui – paskuti-

nių prižiūrėtojų žingsnius. Buvau besusigundęs susirangyti po kapitono tilteliu, kad geriau pasislėpčiau nuo atsitiktinio žvilgsnio, bet susivaldžiau, nes stovėdamas, jei būčiau atrastas, visa da galėčiau apsimesti išsiblaškiusiu lankytoju, pasilikusiu gėrėtis stebuklu.

Paskui šviesos užgeso ir salė paskendo prieblandoje. Būdėlėje tapo šviesiau nuo švelniai švytinčio ekrano, į kurį nesilioviau spoksojęs kaip į paskutinį ryšį su pasauliu.

Atsargos dėlei privalėjau išstovėti, o jei paskaustų kojas – išstupėti dar mažiausiai dvi valandas. Tarnautojų darbo laikas nesibaigia uždarius muziejų lankytojams. Išsigandau dėl valytojų: o jei jos žingsnis po žingsnio jau pradėjo valyti visas sales? Bet pagalvojau, kad muziejus atidaro vėlai ir valytojos tvarkosi, kai šviesu, o ne vakarais. Matyt, taip ir buvo, bent viršutiniuose aukštuose, nes nebegirdėjau jokių žingsnių. Tik tolimą gaudesį, vieną kitą trinktelėjimą – gal uždaromų durų.

Reikėjo nejudėti. Tarp dešimtos ir vienuoliktos, o gal ir vėliau turėsiu laiko pereiti į bažnyčią – Viešpačiai pasirodys tik prieš pat vidurnaktį.

Tą akimirką iš „Rotonde“ baro išėjo grupė jaunuolių. Viena mergina nutolo *Conté* gatve ir pasuko į *Montgolfier* gatvę. Ši miesto dalis neatrodė labai judri. Ar ilgai ištversiu stebėdamas tą man už nugaros vykstantį prėską gyvenimą? Bet jei periskopas buvo kaip tik čia, ar jis neturėjo man perduoti kokio nors paslaptinių pranešimų? Pajutau, kad noriu šlapintis: reikia apie tai negalvoti, tai tik nervai.

Kiek minčių lenda į galvą, kai esi vienas – tūnai pasislėpęs periskope. Gal taip jaučiasi besislapstantis laivo triume, kad iškeliautų į tolimas šalis. Išties galutinis tikslas būtų Laisvės statula su Niujorko diorama. Gal vertėtų nusenūsti; ne, galiu nespėti atsibusti.

Baisiausia būtų baimės priepuolis – kai žinai, kad tuoj pradėsi rėkti. Periskopas, dugne įstrigęs povandeninis laivas – gal

aplink jau sukasi juodosios gelmių žuvys, bet jų nematai, tik jauti, kad ima trūkti oro...

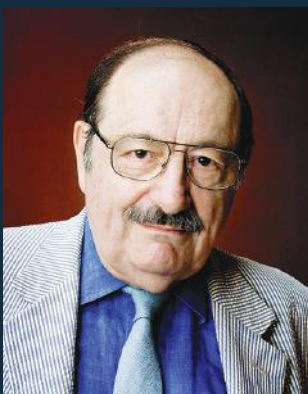
Kelis kartus giliai įkvėpiau. Susikaupti. Vienintelis dalykas, kuriuo tokiomis akimirkomis gali pasitikėti, yra sąskaita. Surinkti faktus, juos išvardyti, išaiškinti priežastis ir pasekmes. Esu čia dėl tokios ir tokios priežasties...

Užplūsta prisiminimai – aiškūs, tikslūs, tvarkingi. Trijų pastarųjų pašėlusių dienų, paskui – dvejų pastarųjų metų, sumišę su keturiasdešimties metų senumo prisiminimais, kuriuos patyriau išbrovęs į elektroninį Jakopo Belbo protą.

Prisimenu (ir prisimindavau) norėdamas suteikti prasmę mūsų klaidingos kūrybos chaosui. Dabar, kaip ir tą vakarą periskope, susitraukiu iki vieno tolimo smegenų taško, kad išspinduliuočiau jo istoriją. Kaip Švytuoklė. Diotalevis man sakė, kad pirmoji sefira yra *Keter* – Karūna, ištakos, pirmapradė tuštuma. Pirma jis sukūrė tašką, tapusį Mintimi, kuriame nupiešė visas figūras... Jis tuo pat metu buvo ir nebuvo, įkalintas varde ir nuo vardo pabėgęs, dar neturintis kito vardo, tik „Kas?“, grynas troškimas būti pavadintam vardu... Iš pradžių jis nubrėžė ženklus ore, viena tamsioji liepsna pakilo iš jo slapčiausių gelmių tarsi bespalvis rūkas, suteikiantis formą tam, kas jos neturi, ir vos tik ji ėmė plisti, jos viduryje radosi liepsnų versmė, plūstanti gilyn, iki pat Karalystės, kad apšviestų žemesniąsias sefiras.

Bet gal tame *tsimtsun*, tame atsitraukime, toje vienatvėje, kalbėjo Diotalevis, jau anuomet slypėjo pažadas grįžti.

Tai supratau aš tą vakarą: kad skaitytojas suprastų jo tiesą, autorius privalo mirti.

Umberto Eco (Umbertas Ekas; 1932–2016) – viena ryškiausių pasaulio kultūros asmenybių, italų rašytojas, semiotikas, medievistas, literatūros kritikas. Jo mokslinė veikla ir literatūrinė kūryba padarė didžiulę įtaką visai XX a. pabaigos kultūrai; jis – šešių romanų, kuriuose glūdi nepaprasti filosofijos, istorijos, semiotikos klodai, ir dvidešimt aštuonių fi-

losofinių veikalų, patrauklumu nenusileidžiančių romanams, autorius. Išgarsėjęs visame pasaulyje daugiamilijoniniu bestselleriu „Rožės vardas“, po antrojo savo romano „Fuko švytuoklė“ autorius buvo pripažintas vienu svarbiausių dabarties rašytojų romanistų. Parašytas 1988 m., šis romanas pasakoja apie XX a. pabaigą, apie paslaptingas gijas, siejančias dabartį su praeitimi, Kabalą su kompiuteriu, tikrovę su fikcija, o mistinį pasaulį – su realybe. Didžioji pasaulio paslaptis, trys draugai intelektualai, bandantys ją įminti ir drauge netikintys jos egzistavimu, rozenkreiceriai, Fuko švytuoklė, telūrinės srovės, populiarioji ir aukštoji kultūra, sąmokslo teorijos – viskas susilieja į įvykių sūkurį, kurio žmogus nepajėgus nei numatyti, nei suvaldyti. O skaitytojui belieka klausti: ar įmanoma atskirti išmonę nuo tikrovės? Ar intelektas pajėgus įminti Didžiąją paslaptį? Ir galiausiai – kur yra realybės ribos, kas tikra, o kas – išgalvota?

„Fuko švytuoklė“ – daugiau nei romanas. Tai nepaprastai įtraukiantis intelektualinis nuotykis, kuris niekada nenustos žavėti ir stebinti.

ISBN 978-609-466-168-6

TYTOALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt